

*Foredrag ved stiftsstævne i Bibelselskabet. Stormarkskirken den 10. nov. 1996.
Den mundtlige karakter er opretholdt, og der er kun redigeret let i manuskriptet.*

Som bilag bringes en sammenlignende opstilling af Fadervor, Indstiftelsesord og Den aronitiske velsignelse i to parallelle spalter med henholdsvis bibelform og liturgisk form. Bilaget er oprindeligt udarbejdet som notat i forbindelse med et bispemøde i Løgumkloster april 1992. Det findes også som selvstændig dokument (LN-01).

Den ny bibeloversættelse i mødet med det liturgiske sprog

af Holger Villadsen

Indledning

Tak for invitationen til at sige noget om emnet »Den nye bibeloversættelse i mødet med det liturgiske sprog« ved dette stiftsstævne i Bibelselskabet. Jeg blev vist nok spurgt ud fra en formodning om, at jeg ville komme med en kritisk holdning til den nye bibeloversættelses egnethed i forhold til gudstjenesten og de kirkelige handlinger. Og jeg vil godt til indledning sige, at jeg ikke har en sådan generel kritisk holdning. Som helhed er det min vurdering, at der er gjort et godt stykke arbejde med den nye bibeloversættelse fra 1992, og at den også gør god fyldest i praktisk brug.

Derfor følte jeg også, at jeg nok ikke ville være i stand til at komme med et synderligt markant indlæg eller interessante synspunkter. Men nu har jeg sagt ja til opgaven, og så må jeg prøve at løse opgaven, så godt jeg kan ud fra mine forudsætninger. Til indledning skal jeg derfor nok prøve at sige lidt om min baggrund for at sige noget om emnet.

Som bekendt udkom i 1992 en ny oversættelse af hele Bibelen. Samtidigt udkom en ny alterbog for Den danske Folkekirke, og en ny ritualbog med reviderede ritualer for dåb, konfirmation, bryllup, begravelse m.m. Jeg har ikke deltaget i arbejdet med den nye bibeloversættelse, men derimod i arbejdet med den nye gudstjenesteordning. I 1988 blev jeg af biskopperne anmodet om at fungere som sekretær i deres arbejde med at lægge en sidste hånd på arbejdet med at revidere den danske gudstjenesteordning – et arbejde der var begyndt allerede i 1950'erne. Jeg arbejdede på sagen i en 5-6 år og fulgte sagen helt til dørs – til og med trykningen af de liturgiske bøger: Den nye danske alterbog, en ny ritualbog, en revideret udgave af salmebogens tekstdel, et alterbogstillæg især med kollekter, og et sæt musikbøger til brug ved gudstjenesten.

Min baggrund og tilgang er derfor kun folkekirkens gudstjenesteordning, og jeg er ikke rigtigt i stand til at tage hensyn til det økumeniske aspekt ved dette stiftsstævne, selv om jeg nok er forholdsvis godt orienteret om katolsk gudstjenesteordning. Men jeg er f.eks. ikke engang klar over, om den katolske kirke i

Danmark har fået indarbejdet den nye danske bibeloversættelse i deres gudstjenesteordning. Jeg formoder det, men jeg ved det ikke.

Dobbeltformerne af Fadervor m.m.

Folkene der arbejdede med den nye danske bibeloversættelse, anså det for en selvfølge, at bibeloversættelsen også skulle bruges i gudstjenesten – både til de bibelske læsninger og til alle de faste led i gudstjenesten, f.eks. nadverliturgien. Biskop Bertil Wiberg formulerede det engang i et brev således: »Når vi undertiden under oversættelsesarbejdet med Det Nye Testamente har talt om, hvorfor vi egentlig gjorde dette arbejde, har svaret altid været: fordi der skal være gudstjeneste på søndag«.

Jeg var og er personligt også af den mening, at det af pædagogiske og praktiske grunde burde tilstræbes, at den autoriserede bibeloversættelse også er grundlaget for bibelbrugen i gudstjenesten og de kirkelige handlinger; men vil dog tilføje, at for de helt centrale tekster som f.eks. Fadervor og indstiftelsesordene måtte det så forudsætte, at der blev taget et vidtgående hensyn til funktionen i gudstjenesten.

Historisk set har det ikke altid været sådan, at bibelformen og den liturgiske form var enslydende. Der har i lange tider været forskelle på f.eks. Fadervor og den aronitiske velsignelse i bibeloversættelserne og i gudstjenesteordningen. Og det er først i dette århundrede, at der i bøgerne har været tale om fuldstændigt sammenfald mellem bibelform og liturgisk form. Lad os prøve at se lidt nærmere på den aronitiske velsignelse, som er en kort og let overskuelig tekst.

[Se endvidere bilaget med en sammenlignende opstilling i to spalter af Fadervor, Indstiftelsesordene og Den aronitiske velsignelse fra henholdsvis bibeloversættelser og liturgiske bøger].

Den aronitiske velsignelse (4. Mos. 6,24-26)

[I foredraget var der en gennemgang uden manuskript af efterfølgende to-spaltede opstilling. Her anføres kun selve teksten uden nærmere kommentarer].

Bibelform

Liturgisk form

Christian den Tredies Bibel, 1550:

Den danske Kirkeordinans 1539:

Herren velsigne dig oc beuare dig.
Herren lade sit Ansict skinne offuer dig / oc vere dig naadig.
Herren løffte sit Ansict offuer dig /
Oc giffue dig fred.

Herren welsigne deg och beuare deg,
Herren lade liusne sit ansigt offuer deg oc være deg naadig,
Herren lette sit aasiun paa deg oc giffue deg fred.

Palladius' Alterbog 1556:

Herren velsigne dig oc beuare dig /
Oc ver dig naadig / Herren læthe sit Aasiun paa dig oc giffue dig fred.

Christians IV's Bibel, 1633:

I Kirkeritualet 1685 findes følgende ordlyd (her citeret fra Konvent for Kirke og Theologis udgave 1985, s. 21):

Herren velsigne dig oc bevare dig.
Herren lade sit Ansict skinne ofuer dig / oc være dig Naadig.
Herren løfte sit Ansict ofuer dig / Oc gifue dig Fred.

HERren velsigne dig og bevare dig!
HERren lade lyse sit Ansigt over dig!
og være dig naadig!
HERren lette sit Aasyn på dig, og give dig Fred!

*Christian den Syvendes Bibel, 15. oplag. Alterbogen 1830:
Kbh. 1806:*

Herren velsigne dig, og bevare dig!	Herren velsigne dig og bevare dig!
Herren lade sit ansigt lyse over dig, og være dig naadig!	Herren lade lyse sit Ansigt over dig og være dig naadig!
Herren opløfte sit ansigt til dig, og give dig fred!	Herren løfte sit Aasyn paa dig og give dig Fred!

I GT-oversættelsen fra 1871:

I Alterbogen 1901:

Herren velsigne dig, og bevare dig!	Herren velsigne dig og bevare dig!
Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig!	Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig!
Herren opløfte sit Ansigt til dig, og give dig Fred!	Herren løfte sit Aasyn på dig, og give dig Fred!

I Ritualbogen trykt 1923:

Herren velsigne dig og bevare dig!
Herren lade sit Ansigt lyse over dig
og være dig naadig!
Herren løfte sit Aasyn på dig og give
dig Fred!

GT-oversættelsen fra 1931:

I Biskoppernes Vejledning 1949 og 1955:

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!	Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!
--	---

GT-oversættelsen 1992:

Ritualudvalget, marts 92:

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit ansigt mod dig og give dig fred.	Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!
--	---

To parallelle forløb: bibeloversættelse og liturgirevision

Arbejdet med bibeloversættelse forløb i perioden 1990-92 parallelt med arbejdet med nye alterbog og gudstjenesteordning. På visse punkter kunne jeg se, at det trak op til forskelle, og jeg lavede i 1990 et internt arbejdsrapport, hvor jeg gjorde opmærksom på problemerne – for at få dem taget op til behandling i tide og undgå forskelle. Prøveoversættelsen af NT fra 1989 havde på flere punkter former, som ikke forekom velegnede til indarbejdelse i de pågældende liturgiske led. Der var dog ikke interesse blandt de ledende folk i Bibelselskabet for at tage en dialog på området, man anså det vist nærmest for en upassende indblanding. Eller måske var der kommunikationsbrist. Set i bakspejlet mener jeg nok, at der skete en fejl her.

Mit synspunkt var, at det i princippet er ønskeligt med så stor overensstemmelse som muligt mellem bibeloversættelsen og den nye højmesseordning. At de bibelske læsninger i alterbogen skal følge den autoriserede bibeloversættelse, var der nok ikke grund til at diskutere, selv om der her og der var detaljer, der kunne ønskes anderledes, når teksterne skal høres med ørerne i et stort rum, og ikke læses med øjnene i en bog. Men de bibelsteder der indgår som dele af et ritual, burde overvejes selvstændigt.

For selv om det er ønskeligt med så stor en overensstemmelse som muligt mellem bibelform og liturgisk form, bør det på den anden side ikke blive en kunstig spændetrøje, der resulterer i kompromisser, som hverken er tilfredsstillende ud fra den ene eller den anden sammenhæng.

Fra Bibelselskabets side lagde man meget stor vægt på, at der blev overensstemmelse mellem bibeloversættelse og gudstjenesteordning, men man tog på den anden side ikke konkrete skridt for at sikre en koordinering. Resultatet blev derfor det meget beklagelige, at den nye gudstjenesteordning hele vejen igennem kom til at indeholde dobbeltformer af Fadervor, nadverens indstiftelsesord og den aronitiske velsignelse. Historien om forløbet bag dette resultat er ret indviklet, og ansvaret ikke sådan til at placere. Men lidt af historien vil jeg da godt fortælle.

Situationen spidsede til omkring jul 1991, hvor Bibelselskabet havde afsluttet arbejdet og afleveret det til autorisation, uden at man havde sikret sig koordinering med arbejdet med gudstjenesteordning. Alterbogen skulle udkomme umiddelbart efter bibeloversættelsen. Bibelen udkom den 8. nov. 1992 og alterbogen en god uge senere den 17. nov. 1992. Så der var yderst kort tid til at lave den sidste tilretning af bibelbrugen i højmesseordningen og ritualerne, inden alterbog og ritualer blev afleveret til autorisation hos Dronningen. Indstillingen blev afleveret i april 92 og korrigeret i maj 92, mens den endnu lå på kirkeministerens bord.

Min egen holdning i den sidste fase af forløbet var, at man for den sags skyld kunne trække lod om resultatet, bare resultatet blev en enkelt form. Men resultatet blev det modsatte, at den autoriserede hovedform blev en ældre form, mens formerne fra den nye bibeloversættelse endte som fodnoter, under en streg, men med samme typografi som hovedformen. Forskellene er ud fra én synsvinkel ikke syndelig store, men de er der altså.

Fadervor indledes lidt forskelligt. Den gamle form har »Fader vor«, mens den nye bibeloversættelse har »Vor Fader«. Hovedforskellen ligger i første bøn, hvor den gamle form har »vorde«, mens den nye form har »blive«. »Helliget vorde dit navn« lyder den gamle form, mens den nye lyder: »Helliget blive dit navn«. I sjette bøn har den nye bibelform et »ind«, som ikke findes i hovedformen. »Led os ikke ind i fristelse«, lyder bibeloversættelsen, mens hovedformen blot lyder: »Led os ikke i fristelse«. Og endelig er der i den afsluttende lovprisning et »thi« i den gamle form, hvor den nye for et »for«: »For dit er Riget og magten og æren i evighed!« Forskellene ligger for det meste på enkeltord, men rytmen er den samme, så det kan godt lade sig gøre at sige *Fadervor* i kor i de to forskellige versioner, uden at den fælles bøn går i stykker – men helt fælles er den jo ikke.

Indstiftelsesordene til nadveren har altid været en selvstændig liturgisk tekst. De er ikke et direkte citat, men bygger især på 1. Kor. 11,23-25. Her er der også to forskellige former, en gammel og en ny. Den mest iøjnefaldende forskel er nok, at ordet »kalk« i den nye oversættelse er blevet erstattet af »bæger«. Desuden er sætningskonstruktionen forskellig i indledningen og der er andre mindre forskelle. F.eks. bruger den gamle form ordene »Gør dette til min ihukommelse«, hvor den nye form har »til ihukommelse af mig«. Forskellene her er større og omfatter flere detaljer end i *Fadervor*. Til gengæld er det jo ikke en tekst, som anvendes af lægfolk på samme måde som *Fadervor*, så problemerne med de to forskellige versioner er nok ikke så store som ved *Fadervor*.

I den aronitiske velsignelse er forskellen koncentreret til det tredje led, hvor den gamle form lyder: »Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred«, mens den nye lyder: »Herren løfte sit ansigt mod dig og give dig fred«. I papiret, som blev gennemgået tidligere, så vi, at der det meste af tiden har været forskel på bibelform og liturgisk form, og at den liturgiske form hele tiden har haft »åsyn« i tredje led, mens bibelformen det meste af tiden har haft to gange ansigt.

Forskellene her i den aronitiske velsignelse er efter min vurdering af mindre betydning, og de fleste lægfolk lægger måske ikke meget mærke til det. Men på den anden side har jeg lidt svært ved at forstå bibeloversætterne, at de synes de skal ændre på et sådant punkt, når de samtidigt lægger stor vægt på, at der skal være overensstemmelse mellem bibelform og liturgisk form. Det er ikke ret ofte, en almindelig bibellæser kommer forbi 4. Mosebog 6,24-26, mens den aronitiske velsignelse jo lyder hver eneste gang der holdes gudstjeneste. Så her burde man efter min opfattelse have givet den liturgiske brug første prioritet – eller også have givet afkald på det synspunkt, at der helt ned til de mindste detaljer skal være overensstemmelse mellem bibeloversættelse og liturgi.

Liturgisk sprog

I overskriften til foredraget i dag indgår ordene »det liturgiske sprog«. Jeg har personligt ikke nogen forestilling om, at der eksisterer et specielt liturgisk sprog af en anden karakter end almindeligt sprog eller bibeloversættelsessprog. Hvad der er på spil her, er vel kun en lidt mere konservativ tendens i liturgien, især når det drejer sig om tekster, der bruges ofte og mere eller mindre læres uden-

ad. Hvis der ikke er nogen streng grund til at ændre, fortsætter man uændret. For de pågældende tekster findes jo ikke primært på papir i trykte bibler, men i menneskers sind. Og det er en proces af en anden slags at lave om på folks sind og erindring, end det er at sætte trykkemaskinerne i gang og trykke nye bibler.

Jeg vil godt til uddybning af synspunktet citere noget fra fortalen til Luthers lille Katekismus, hvor han indskærper vigtigheden af at holde sig til én bestemt form af De ti Bud, Fadervor, Trosbekendelsen, og ikke lave om på det i tide og utide. Jeg vil godt læse dette stykke op, da der er en vigtig pointe her:

Derfor beder jeg alle jer, mine kære herrer og brødre, som er sognepræster og prædikanter, at I for Guds skyld af hjertet vil tage jer af jeres embede forbarme jer over jeres folk, som er betroet jer, og hjælpe os med at bibringe folk katekismen, særligt unge mennesker, og at de af jer, som ikke formår bedre, vil tage disse tavler og former for sig og sige dem for folket ord for ord på denne måde:

For det første, at prædikanten fremfor alt vogter sig for og undgår snart at bruge en, snart en anden tekst og form af De ti Bud, Fadervor, Troen, sakramenterne osv., men at han tager en bestemt form frem, holder sig til den og bruger den samme år for år. For det unge og enfoldige folk må man undervise med bestemte tekster og former, ellers bliver de forvirret, hvis man i dag underviser sådan og en anden gang sådan, som om man ville forbedre det, og så vil alt besvær og arbejde være spildt. Det har kirkefædrene også godt indset, og de har anvendt Fadervor, Troen og De ti Bud på én bestemt måde. Derfor skal vi også lære det unge og enfoldige folk disse stykker på den måde, at vi ikke ændrer en stavelse eller det ene år underviser eller forelæser anderledes end det andet år. Udvælg dig derfor hvilken form, du vil, og hold fast på den for evigt. Men hvis du prædiker for lærde og forstandige, så kan du bevise din lærdom og gøre disse stykker så mangeartede og vende og dreje dem så kunstfærdigt, som du er i stand til. Men over for det unge folk skal du holde fast ved én bestemt, evig form og fremfor alt lære dem disse stykker, nemlig De ti Bud, Troen, Fadervor osv., efter teksten ord for ord, så at de kan fremsige dem sådan og lære dem udenad. (Den danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter, ved Leif Grane, Kbh. 1976, s. 102-103).

Brugerundersøgelsen i efteråret 1995

Nu er Bibelen jo en stor bog, og jeg har i det hidtil sagte koncentreret mig om nogle ganske små tekststykker i forhold til Bibelen som helhed. Hvis vi ser på anvendelsen af den nye bibeloversættelse i alterbogen som helhed, lader der ikke til at være problemer.

I forbindelse med udarbejdelsen af den nye alterbog blev der lavet noget om på de bibelske læsninger. Den væsentligste forandring på det område var, at der blev indført gammeltestamentlige læsninger til alle søndagene, og at der normalt kun læses ét evangelium, nemlig den tekst der prædikes over.

Bibeloversættelsen og den nye alterbog blev koblet sammen. Den nye alterbog findes kun med den nye bibeloversættelse, og den nye bibeloversættelse blev ikke indarbejdet i den gamle alterbog. Man kunne godt have tænkt sig, at

de blev kombineret i alle tænkelige kombinationer, sådan at den gamle alterbog fortsat blev trykt med både gammel bibeloversættelse og ny bibeloversættelse, og den nye alterbog blev trykt med både gammel og ny bibeloversættelse. Men sådan valgte man altså ikke at kombinere. Man satsede i stedet på, at der fremover normalt kun skulle være én alterbog, og at den skulle bruge den nye bibeloversættelse. Og satsningen ser ud til at være lykkedes uden egentlige problemer.

Der blev i efteråret 1995 gennemført en undersøgelse blandt præsterne af, hvordan den nye gudstjenesteordning bliver brugt. Og jeg vil godt prøve at trække nogle ting frem fra denne undersøgelse, især de ting der vedrører den nye bibeloversættelse.

Et spørgeskema med 22 punkter blev i juli-august udsendt af de enkelte biskopper til alle faste præster i stiftet. Der indkom besvarelser fra i alt 1.822 præster; det er en svarprocent, der i mange stifter ligger tæt på 100%. Her i stiftet manglede der f.eks. kun svar fra en enkelt præst, som var på orlov i pågældende periode.

Den Danske Alterbog 1992 bruges af 1648 (90,5%), mens ældre autoriseret alterbog bruges af 174 (9,5%). Den nye alterbog bruges altså nu i langt de fleste sogne. Der er ikke ret stor forskel på stifterne, idet udsvingene ligger inden for 2-3% i forhold til landsgennemsnittet. Det højeste procenttal på 93,1% findes i Aalborg, og det laveste på Lolland-Falster med 87,3%. At den nye alterbog bruges i så stort omfang betyder altså, at den nye bibeloversættelse bruges i 9 ud af 10 tilfælde ved folkekirkens gudstjenester.

Spørgsmål 6 vedrørte ordningen for bibelske læsninger i gudstjenesten. Den nye normalordning med tre læsninger (GT – epistel – evangelium) bruges af 1151 (63,2%). Ordningen med kun to læsninger (den nye alterbogs note 2) bruges af 338 (18,6%). Den gamle ordning med to evangelielæsninger bruges af 259 (14,2%). Og ordningen med udgangslæsning, der findes i alterbogstillægget, bruges af 113 (6,2%).

Den nye normalordning med indledende gammeltestamentlig læsning har fundet stor udbredelse og er nu klart den dominerende. Det betyder, at bibelbrugen den folkekirkens gudstjeneste er blevet en del bredere end tidligere, og især at Det gamle Testamente er kommet til at spille en meget større rolle.

En af de nye muligheder i alterbogen fra 1992 var, at menigheden kan sige eller synge med på Fadervor i nadverliturgien; denne mulighed er taget i anvendelse af 296 (16,2%). I de fleste tilfælde siges eller messes Fadervor fortsat af præsten; denne svarmulighed er afkrydset af 1534 (84,2%). Når Fadervor siges eller messes af præsten, er det ikke så stor en praktisk forhindring, at der findes to Fadervor-former i den nye gudstjenesteordning. Men gæster i sogne, hvor man bruger at sige med på Fadervor, bliver nødt til at stikke fingeren i jorden først, hvis man ikke skal risikere at stå at sige noget anderledes end de andre i kirken.

Spørgsmål 15 vedrørte Fadervors form. Der var i spørgeskemaet anført tre svarmuligheder, nemlig de to former i den nye alterbog samt bibeloversættelsesformen fra 1948, der blev indarbejdet i salmebogen i 1953 og i anden udgave af Biskoppernes Vejledning fra 1955.

Mest udbredt er hovedformen øverst i den nye alterbog og ritualbog; denne form anvendes af 896 (49,2%). Den nederste form, der er identisk med formen i den nye bibeloversættelse fra 1992, anvendes af 657 (36,1%). Bibeloversættelsesformen fra 1948 anvendes af 282 (15,5%). Her er der altså en stor spredning lige for tiden, og jeg tror ikke, at det vil forandre sig synderligt i de første mange år. Og i øvrigt skal jeg undlade at forsøge mig som profet med hensyn til, hvilken form der går af med sejren på længere sigt.

I spørgsmålet om indstiftelsesordene var anført de samme tre svarmuligheder som ved Fadervor, og fordelingen af besvarelserne minder meget om forholdene ved Fadervor. Den mest anvendte form er også her hovedformen øverst i alterbogen; den anvendes af 923 (50,7%). Den nye bibeloversættelsesform, som findes nederst i alterbogen 1992, anvendes af 527 (28,9%). Den tidligere form, der bygger på bibeloversættelsen fra 1948, anvendes af 358 (19,6%).

Spørgsmål 17 vedrørte den form af den aronitiske velsignelse. Her var der kun to svarmuligheder, idet den øverste form i den nye alterbog er identisk med den tidligere form. Denne form er klart dominerende, idet den anvendes af 1546 (84,9%). Den nederste form i den nye alterbog, som svarer til bibeloversættelsen 1992 anvendes af 265 (14,5%).

Afslutning

Der var utvivlsomt meget mere, der kunne og burde siges om brugen af den nye bibeloversættelse i gudstjenesteordning, men det er altså, hvad jeg havde valgt at sige i denne omgang. Jeg skal gerne prøve at svare på spørgsmål, i det omfang jeg synes jeg har noget at sige. Og ellers vil jeg repetere, hvad jeg indledte med at sige, at som helhed er det min vurdering, at der er gjort et godt stykke arbejde med den nye bibeloversættelse fra 1992, og at den også gør god fyldest i praktisk brug i gudstjenesten.

BILAG

[Findes også på hjemmesiden som liturgisk notat: LN-01]

SAMMENLIGNENDE OPSTILLING AF FADERVOR, INDSTIFTELSESORDENE OG DEN ARONITISKE VELSIGNELSE.

Opstillingen er kronologisk, fra reformationstiden og til i dag. I venstre spalte anføres tekstformen ifølge bibeloversættelserne og i højre spalte den tilsvarende form ifølge liturgisk kildemateriale (alterbøger, ritualbøger, gudstjenesteordninger). Opstillingen gør langt fra krav på at være komplet, men kun på at repræsentere hovedpunkterne i den historiske udvikling.

Der har det meste af tiden været forskelle mellem bibelformen og den liturgiske form. Samtidigt ser der ud til at være tale om en gensidig påvirkning og en stigende konvergens. Det er – så vidt jeg kan se – først i dette århundrede, at der har været tale om fuldstændigt sammenfald mellem bibelform og liturgisk form, hvad angår Fadervor og Velsignelsen. Indstiftelsesordene har i liturgien hele tiden været en selvstændigt udformet tekst. Påvirkningerne ser også ud til her at være gået begge veje

Fadervor (Matt. 6,9-13)

Bibelform

Liturgisk form

Haandbog, Malmø 1535

Fader vor du som est y hymmellin
helligt worde dit naffn tilkomme oss
dit rige worde din vilie som y
hymmelin oc saa paa iorden Giff os y
dag wort daglige brødt Oc forlade oss
wore synder som wy forlade wore
skyldener / Oc ledt oss icke y
frestelse Men frelss oss fra dett onde.
Amen.

Vor Fader i Himmelen. Helligt vorde dit Naffn. Tilkomme dit Rige. Vorde din Villie / paa Jorden som i Himmelen. Giff oss i dag vort daglige Brød. Oc forlad os vor skyld / som wi forlade vore Skyldener. Oc leed oss icke i fristelse. Men frelss os fra ont. Thi Rigit er dit /oc Krafft / oc Herlighed i ewighed. Amen.

Fader vor du som est i himmelen / helligt vorde dit Naffn / tilkomme dit Rige / vorde din vilie her paa Jorden som hand er i himmelen / giff oss i dag vort daglige Brød oc forlad oss vor skyld som wi forlade vore skyldener / Leed oss icke udi fristelse / Men frels oss fra ont. Amen.

Fader vor som est i himmelen. Helligt vorde dit Naffn. Tilkomme dit Rige. Vorde din Villie paa Jorden som i Himmelen. Giff oss i dag vort daglige Brød. Oc forlad oss vor skyld / som wi forlade vore skyldener. Oc leed oss icke i fristelse / Men frelss oss fra ont. Amen.

Vor Fader / du som est i himlene; Helliget vorde dit navn; komme dit rige; Skee din vilie / som i himmelen (saa) og paa jorden.
Giv os i dag vort daglige brød; Og forlad os vore skylder / saa som vi og forlade vore skyldener; Og led os ikke i fristelse / men frie os fra det onde / thi dit er riget og kraften og herligheden i evighed. Amen.

Fader vor du som est i Himmelen etc.

NT-oversættelse fra 1819:

Vor Fader, du som er i Himlene!
Helliget vorde dit Navn; komme dit
Rige; ske din Villie, som i Himmelen,
saa og paa Jorden;
giv os idag vort daglige Brød;
og forlad os vor Skyld, som og vi
forlade vore Skyldnere;
og led os ikke ind i Fristelse; men fri
os fra det Onde;
thi dit er Riget og Kraften og
Herligheden i Evighed. Amen.

Alterbog 1830, nadver:

Fader vor, du, som er i Himmelen!
Helliget vorde dit Navn! Tilkomme
dit Rige! Ske din Villie, som i
Himmelen, saaledes og paa Jorden!
Giv os i Dag vort daglige Brød!
Og forlad os vor Skyld, som vi og
forlade vore Skyldnere!
Leed os ikke i Fristelse! Men fri os fra
det Onde!
Thi dit er Riget, Magten og Æren i
Evighed.

Alterbogen 1901:

Fader vor, du, som er i Himlene!
Helliget vorde dit Navn! Tilkomme
dit Rige! Ske din Vilje, som i
Himmelen, saaledes og paa Jorden!
Giv os i Dag vort daglige Brød!
Og forlad os vor Skyld, som og vi
forlade vore Skyldnere!
Og led os ikke ind i Fristelse! Men fri
os fra det onde!
Thi dit er Riget og Magten og Æren i
Evighed. Amen.

NT-oversættelse fra 1907:

Vor Fader, du, som er i Himlene!
Helliget vorde dit Navn; komme dit Rige; ske din Villie, som i Himmelen saaledes ogsaa paa Jorden; giv os i Dag vort daglige Brød; og forlad os vor Skyld, som ogsaa vi forlade vore Skyldnere; og led os ikke i Fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er Riget og Magten og Æren i Evighed! Amen.

Ritualbog trykt i 1912:

Vor Fader, du, som er i Himlene!
Helliget vorde dit Navn; komme dit Rige; ske din Vilje, som i Himmelen, saaledes ogsaa paa Jorden; giv os i Dag vort daglige Brød; og forlad os vor Skyld, som ogsaa vi forlader vore Skyldnere; og led os ikke i Fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er Riget og Magten og Æren i Evighed. Amen.

Biskoppernes Vejledning 1949:

Fader vor, du, som er i himlene. Helliget vorde dit navn. Komme dit rige. Ske din villie, som i himmelen, saaledes ogsaa paa jorden. Giv os i dag vort daglige brød. Og forlad os vor skyld, som ogsaa vi forlader vore skyldnere. Og led os ikke i fristelse. Men fri os fra det onde. Thi dit er riget og magten og æren i evighed.

NT-oversættelsen fra 1948:

Vor Fader, du som er i Himlene!
Helliget vorde dit navn; komme dit rige; ske din vilje paa jorden, som den sker i Himmelen; giv os i dag vort daglige brød; og forlad os vor skyld, som ogsaa vi forlader vore skyldnere; og led os ikke ind i fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er riget og magten og æren i evighed! Amen.

Biskoppernes Vejledning, 2. udg. fra 1955:

Vor Fader, du, som er i Himlene!
Helliget vorde dit navn; komme dit rige; ske din vilje paa jorden, som den sker i Himmelen; giv os i dag vort daglige brød; og forlad os vor skyld, som ogsaa vi forlader vore skyldnere; led os ikke ind i fristelse; men fri os fra det onde; thi dit er riget og magten og æren i evighed! Amen.

Betænkning 625, 1971:

Fader vor, du som er i Himlene!
Helliget vorde dit navn. Komme dit
rige. Ske din vilje, som i Himmelen,
således også på jorden. Giv os idag
vort daglige brød. Og forlad os vor
skyld, som også vi forlader vore
skyldnere. Og led os ikke (ind) i
fristelse. Men fri os fra det onde. Thi
dit er riget og magten og æren i
evighed.

*Foreløbige Ændringer 1972 og
Alterbogsforslaget 1985:*

Vor Fader, du, som er i Himlene!
Helliget vorde dit navn; komme dit
rige; ske din vilje som i Himmelen,
således også på jorden; giv os i dag
vort daglige brød; og forlad os vor
skyld, som også vi forlader vore
skyldnere; og led os ikke (ind) i
fristelse; men fri os fra det onde; thi
dit er riget og magten og æren i
evighed! Amen.

NT-oversættelse 1992:

Vor Fader, du som er i himlene!
Helliget blive dit navn,
komme dit rige,
ske din vilje
som i himlen således også på jorden;
giv os i dag vort daglige brød,
og forlad os vor skyld, som også vi
forlader vore skyldnere,
og led os ikke ind i fristelse,
men fri os fra det onde.
For dit er Riget og magten og æren i
evighed! Amen.

Ritualudvalget, marts 1992:

Fader vor, du som er i himlene!
Helliget vorde dit navn,
komme dit rige,
ske din vilje
som i himlen således også på
jorden.
Giv os i dag vort daglige brød,
og forlad os vor skyld, som også vi
forlader vore skyldnere,
og led os ikke i fristelse,
men fri os fra det onde.
Thi dit er riget og magten og æren i
evighed!

Indstiftelsesordene (jfr. 1. Kor. 11,23-25)

NT-oversættelse: 1. Kor. 11,23-25

Nadverritual

Claus Mortensens Messebog 1528

Vor herre Jhesus christus y then nat ther han bleff faarraad: togh han brødet: tackede oc brøde: oc gaff syne discipeler oc sagde Tager the hen oc edhereth: the er mith legomme: som bliffuer giffuet for edher: the gjører y min hukommelse.

Lige maade tog han oc kalcken effther affthens maaltid oc sagde Tager oc dricker allesamen ther aff: thette er the ny testamentis kalck y mitt blodh: the som bliffuer udgiffuet for eder oc for mange: til syndernis forladelse: thette gjører: saa offte som y dricke: y min hukommelse

Chr. III's Bibel 1550

Palladius' Alterbog 1556

Thi at vor HERRE Jhesus / i den nat som hand bleff forraad / tog hand Brødet / tackede / oc brød det / oc sagde / Tager / æder / det er mit Legeme / som brydis for eder / Det gører i min Hukommelse.

Disligest ocsaa Kalcken / effter Nadueren / oc sagde / Denne Kalck er det ny Testamente i mit Blod / Det gører / saa offte som i det dricke i min Hukommelse.

Statim Accepto pane.

Vor Herre Jesus Christus i den nat der hand bleff forraad Tog hand brødet tackede oc brød det / gaff sine Discipler oc sagde / Tager dette hen oc ædered det er mit legom / som giffues for eder det gøre i min hukommelse.

Accepto Calice.

Lige saa tog hand oc kalcken effter afftensmaltid tackede gaff dennom oc sagde / Dricker alle der aff dette er det ny Testamentis kalck i mit blod det som blifuer udgydet for eder til syndernis forladelse / dette gører saa offte som i dricke i min hukommelse.

... at den Herre Jesus i den nat / som hand blev forraad / tog han brød. Og takkede / og brød (det) / og sagde: tager / æder / dette er mit legeme / som brydes for eder / dette gjører til min hukommelse.

Desligest og kalken / efter hand havde holdet nadvere / og sagde: denne kalk er det nye testament i mit blod; dette gjører saa ofte som I drikke til min hukommelse.

Vor HERre JESus Christus, i den Nat, der hand blev forraadt, Tog hand Brødet, takkede og brød det, gaf sine Discipler og sagde: Tager dette hen, og æder det: Det er mit Legeme, som gives for eder: Dette gjører til min Hukommelse.

Lige saa tog hand og Kalken efter Aftens Maaltid, takkede, gav dennem, og sagde: Drikker alle der af: Denne er det ny Testamentis kalk i mit Blod, som udgydis for eder til Syndernis Forladelse: Dette gjører, saa ofte, som I det drikke, til min Hukommelse.

NT-oversættelse fra 1819:

...at den Herre Jesus i den Nat, der han blev forraadt, tog Brødet, takkede og brød det, og sagde: tager, æder; dette er mit Legeme, som brydes for Eder; dette gjører til min Ihukommelse. Desligeste og Kalken, efter at han havde holdet Nadvere, og sagde: denne Kalk er det nye Testament i mit Blod; dette gjører, saa ofte som I det drikke, til min Ihukommelse.

Alterbog 1830:

Vor Herre Jesus Christus i den Nat, der han blev forraadt, NB. tog han Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple og sagde: Tager dette hen, og æder det! Det er mit Legem, som gives for Eder! Dette gjøre til min Ihukommelse! Ligesaa (NB.) tog han og Kalken efter Aftens-Maaltid, takkede, gav dem og sagde: Drikker alle deraf! Denne er det ny Testamentes Kalk i mit Blod, som udgydes for Eder til Syndernes Forladelse! Dette gjører, saa ofte som I det drikke, til min Ihukommelse.

Alterbogen 1901:

Vor Herre Jesus Kristus, i den Nat, da han blev forraadt, (NB.) tog han Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple og sagde: „Tager dette hen og æder det; det er mit Legeme, som gives for eder. Dette gører til min Ihukommelse.”

Ligesaa (NB.) tog han og Kalken efter Aftensmaaltid, takkede, gav dem og sagde: „Drikker alle deraf; denne er den nye Pagts Kalk i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Dette gører, saa ofte som I det drikke, til min Ihukommelse.”

NT-oversættelse fra 1907:

At den Herre Jesus i den Nat, da han blev forraadt, tog Brød, takkede og brød det og sagde: „Dette er mit Legeme, som er for eder; gør dette til min Ihukommelse!“

Ligesaa tog han ogsaa Kalken efter Aftensmaaltidet og sagde: „Denne Kalk er den nye Pagt i mit Blod; gør dette, saa ofte som I drikke det, til min Ihukommelse!“

Ritualbogen trykt 1912:

Vor Herre Jesus Kristus, i den Nat, da han blev forraadt, (NB.) tog Brødet, takkede og brød det, gav sine Disciple det og sagde: „Tag dette og æd det; det er mit Legeme, som gives for eder. Gør dette til min Ihukommelse!“

Ligesaa (NB.) tog han ogsaa Kalken efter Aftensmaaltidet, takkede, gav dem den og sagde: „Drik alle deraf; denne Kalk er den nye Pagt i mit Blod, som udgydes for eder til Syndernes Forladelse. Gør dette, saa ofte som I drikker det, til min Ihukommelse!“

Biskoppernes Vejledning 1949:

Vor Herre Jesus Kristus, i den nat, da han blev forrådt (NB), tog brødet, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og æd det; det er mit legeme, som gives for Eder. Gør dette til min ihukommelse!«

Ligeså (NB) tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle deraf; denne Kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for Eder til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker det, til min ihukommelse!«

NT-oversættelsen fra 1948:

...at Herren Jesus i den nat, da han blev forrådt, tog brød, takkede, brød det og sagde: »Dette er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!«
Ligeså tog han også kalken efter aftensmåltidet og sagde: »Denne kalk er den nye pagt ved mit blod; gør dette, så ofte som I drikker den, til ihukommelse af mig.«

Biskoppernes Vejledning 1955:

Vor Herre Jesus Kristus tog i den nat, da han blev forrådt (NB), et brød, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for Eder. Gør dette til ihukommelse af mig!«
Ligeså (NB) tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle deraf; denne kalk er den nye pagt ved mit blod, som udgydes for Eder til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker den, til ihukommelse af mig!«

*Foreløbige Ændringer 1972 og
Alterbogsforslaget 1985:*

Vor Herre Jesus Kristus i den nat, da han blev forrådt , tog brødet (NB), takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til min ihukommelse.«
Ligeså tog han også kalken (NB) efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker det, til min ihukommelse.«

1. Kor i NT-oversættelsen 1992:

... at Herren Jesus den nat, da han blev forrådt, tog et brød, takkede, brød det og sagde: »Dette er mit legeme, som gives for jer; gør dette til ihukommelse af mig!« Ligeså tog han også bægeret efter måltidet og sagde: »Dette bæger er den nye pagt ved mit blod; gør dette, hver gang i drikker det, til ihukommelse af mig!«

Matt. 26 i NT-oversættelsen 1992:

Mens de spiste, tog Jesus et brød, velsignede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag det og spis det; dette er mit legeme.« Og han tog et bæger, takkede, gav dem det og sagde: »Drik alle heraf; dette er mit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse.«

Ritualudvalget, marts 92:

Vor Herre Jesus Kristus i den nat, da han blev forrådt, (NB) tog brødet, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag dette og spis det; det er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til min ihukommelse.« Ligeså (NB) tog han også kalken efter aftensmåltidet, takkede, gav dem den og sagde: »Drik alle heraf; denne kalk er den nye pagt i mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse. Gør dette, så ofte som I drikker den, til min ihukommelse.«

Bertil Wiberg, marts 92:

Vor Herre Jesus Kristus tog den nat, da han blev forrådt, et brød, takkede og brød det, gav sine disciple det og sagde: »Tag det og spis det; dette er mit legeme, som gives for jer. Gør dette til ihukommelse af mig!« Ligeså tog han også bægeret efter måltidet, takkede, gav dem det og sagde: »Drik alle heraf; dette bæger er den nye pagt ved mit blod, som udgydes for jer til syndernes forladelse: Gør dette, hver gang I drikker det, til ihukommelse af mig!«

Til overvejelse foreslås, at det hidtidige (NB) erstattes af en anden typografisk markering.

Den aronitiske velsignelse (4. Mos. 6,24-26)

Bibelform

Liturgisk form

Christian den Tredies Bibel, 1550:

Den danske Kirkeordinans 1539:

Herren velsigne dig oc beuare dig.
Herren lade sit Ansict skinne offuer dig / oc vere dig naadig.
Herren løffte sit Ansict offuer dig /
Oc giffue dig fred.

Herren welsigne deg och beuare deg,
Herren lade liusne sit ansigt offuer deg oc være deg naadig,
Herren lette sit aasiun paa deg oc giffue deg fred.

Palladius' Alterbog 1556:

Herren velsigne dig oc beuare dig /
Oc ver dig naadig / Herren læthe sit Aasiun paa dig oc giffue dig fred.

Christians IV's Bibel, 1633:

I Kirkeritualet 1685 findes følgende ordlyd (her citeret fra Konvent for Kirke og Theologis udgave 1985, s. 21):

Herren velsigne dig oc bevare dig.
Herren lade sit Ansict skinne ofuer dig / oc være dig Naadig.
Herren løfte sit Ansict ofuer dig / Oc gifue dig Fred.

HERren velsigne dig og bevare dig!
HERren lade lyse sit Ansigt over dig!
og være dig naadig!
HERren lette sit Aasyn på dig, og give dig Fred!

*Christian den Syvendes Bibel, 15. oplag. Alterbogen 1830:
Kbh. 1806:*

Herren velsigne dig, og bevare dig!	Herren velsigne dig og bevare dig!
Herren lade sit ansigt lyse over dig, og være dig naadig!	Herren lade lyse sit Ansigt over dig og være dig naadig!
Herren opløfte sit ansigt til dig, og give dig fred!	Herren løfte sit Aasyn paa dig og give dig Fred!

I GT-oversættelsen fra 1871:

I Alterbogen 1901:

Herren velsigne dig, og bevare dig!	Herren velsigne dig og bevare dig!
Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig!	Herren lade lyse sit Ansigt over dig, og være dig naadig!
Herren opløfte sit Ansigt til dig, og give dig Fred!	Herren løfte sit Aasyn på dig, og give dig Fred!

I Ritualbogen trykt 1923:

Herren velsigne dig og bevare dig!
Herren lade sit Ansigt lyse over dig
og være dig naadig!
Herren løfte sit Aasyn på dig og give
dig Fred!

GT-oversættelsen fra 1931:

I Biskoppernes Vejledning 1949 og 1955:

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!	Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!
--	---

GT-oversættelsen 1992:

Ritualudvalget, marts 92:

Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit ansigt mod dig og give dig fred.	Herren velsigne dig og bevare dig! Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig! Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred!
--	---